

Gaderenovering i Fiskergade

ASR1992

af Troels Bo Jensen

Indhold

Indledning	2
Den historiske ramme	3
De arkæologiske resultater	4
Det oprindelige landskab under gaden	4
De organiske fyldlag	5
Sættelag for stenbrolægning.....	5
Skomagerslippe	5
Sammenfatning	6
Udgravningsmetode	6
Udgravningens data.....	7
Fund fra udgravningen	8

På forside ses, forrest til højre, et billede af Fiskergade nr. 1 fra o. 1880. I baggrunden ses Overdammen. Gaden har på dette tidspunkt pigstensbelægning. Billedet bagerst til venstre viser en udgravningssituation fra samme strækning.

Indledning

Esbjerg kommune har siden 1980'erne foretaget gennemgående renoveringer i Ribes gader, for bl.a. at bringe gaderne tilbage til deres gamle udseende og for at dæmpe biltrafikken. Det vil sige, at hvor der var asfalt, blev der i stedet lagt brolægning i stil det som tidligere lå i gaderne. De steder denne brolægning er bevaret, bliver den genetableret efter endt renovering. I denne forbindelse sker der også en udskiftning af kloaknettet og andre rørføringer i gaderne, samt stikledninger ind til husene langs gaden.

Udskiftningen af rørføringerne i gaden kommer til at berøre intakte, middelalderlige kulturlag, og derfor er gravearbejderne blevet fulgt af en arkæolog, der har registreret de fremkomne lag og konstruktioner undervejs.

I sommeren 2009 skulle en sådan renovering gennemføres i Fiskergade, et middelalderligt gadeforløb, der først figurerer i de skriftlige kilder i første halvdel af 1400-tallet. De arkæologiske undersøgelser benævnes ASR1992 og resultaterne fremgår nedenfor.

Den historiske ramme

Ribe opstod som en handelsplads helt tilbage o. år 705 e. Kr, hvor handelsfolk slog sig ned ved bredden af Ribe Å og holdt markeder. Snart efter kom håndværkere og andre handlende til, og få år senere var Ribe blevet til den første egentlige bydannelse i Danmark. Alt dette fandt arkæologerne ud af for mere end 30 år siden, hvor en række undersøgelser omkring Sct. Nicolaj Gade afdækkede rester af selve markedspladsen. Det vakte dengang berettiget opsigt, at byens historie viste sig at række dybt ned i hedensk tid, og Ribe fik tilnavnet "Nordens ældste by". Sidenhen er der foretaget tusinder af arkæologiske undersøgelser rundt om i Norden, men ingen har hidtil for alvor kunnet udfordre Ribes position som den ældste by.

Ribe er altså et bysamfund med mere end 1300 år på bagen, og den lange eksistens har resulteret i, at jorden under byen indeholder rige kulturlag, bygningsrester og genstande, strækkende sig over hele den periode, hvor der har boet mennesker i byen. Siden 1955 er der foretaget fagligt forsvarlige arkæologiske undersøgelser i byen, og de mange udgravninger har bid for bid gjort arkæologer og byhistorikere i stand til at belyse den gamle handelsbys historie i dens storhedstid gennem vikingetid og middelalder. Udgravningerne i Fiskergade bragte igen ny viden om byens dannelse og bekræftede flere af de skriftlige kilder.

Siden 1984 er der foretaget arkæologiske undersøgelser i Ribes gader i forbindelse med gaderenoveringer. De efterhånden mange udgravninger har frembragt megen ny viden om gadernes udseende og belægning gennem tiderne. I de tykke lag under gaderne er der registreret omfattende rester af forskellig vejbelægning, ligesom der også er fremkommet en lang række fine genstandsfund.

Der var ikke før foretaget større arkæologiske undersøgelser i Fiskergade, men de der havde været lavet i gaden, og i det omkringliggende område, havde bekræftet tilstedeværelsen af middelalderlige kulturlag. Derudover omtales området og gaden flere steder i de skriftlige kilder fra omkring anden halvdel af 1300-tallet til midt i 1400-tallet. Det formodes, ud fra dette, at gaden er opstået engang i første halvdel af 1400-tallet. Vi havde derfor en forventning om at vi ville finde bevarede middelalderlige lag i gaden, men omfang og alder var der usikkerhed omkring.

Esbjerg Kommune stod bag renoveringen af de tre gadeforløb og har derfor i henhold til Museumsloven betalt for de arkæologiske undersøgelser, som blev udført af Sydvestjyske Museer. John Nørgaard ApS var hovedentreprenør på arbejdet og havde den daglige kontakt med arkæologerne. Koordinationen og samarbejdet forløb godt.

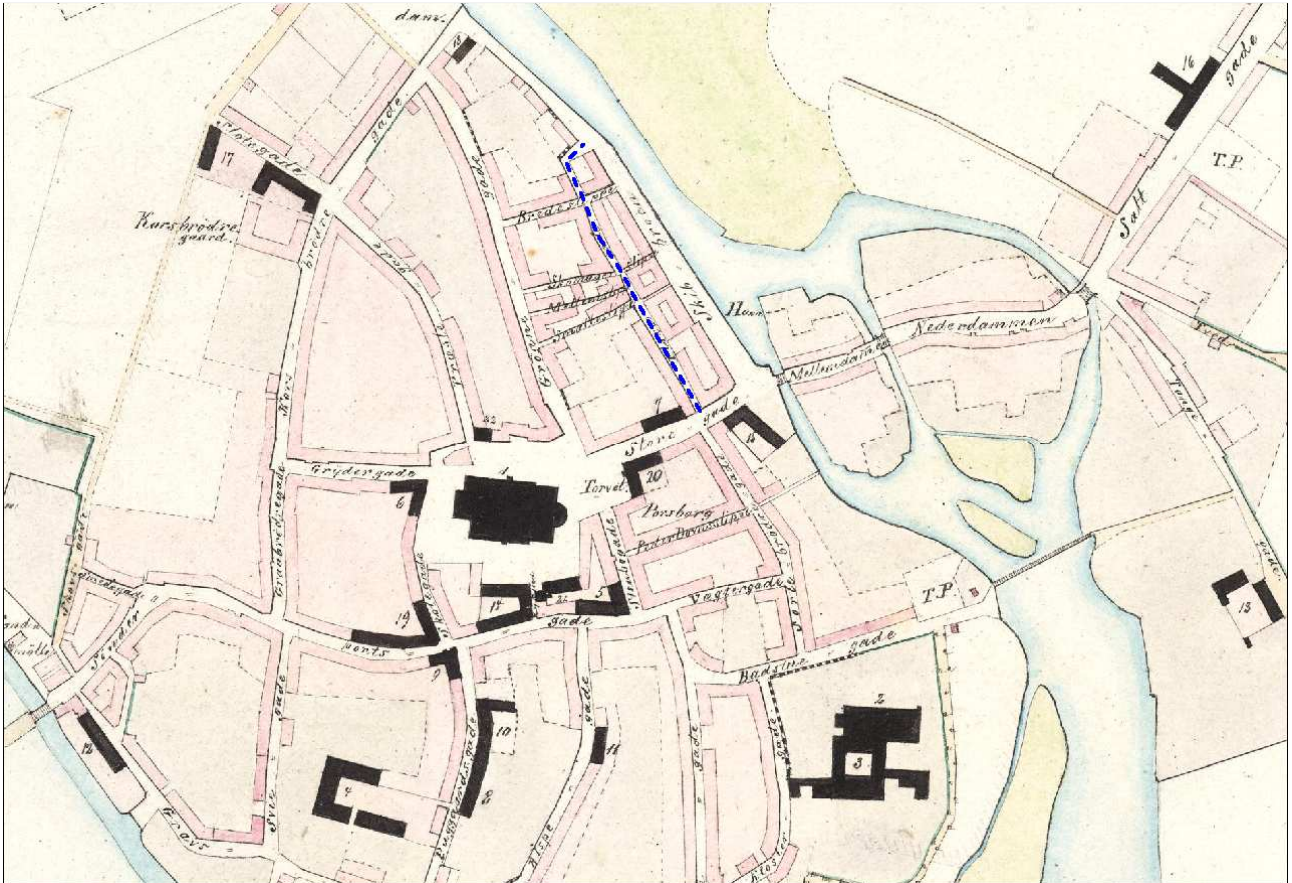

Fig. 1. Det håndtegnede kort viser Ribe, som byen så ud i 1858. Fiskergade, er markeret med blåt. Gadeforløbet er uændret fra anlæggesstidspunktet til i dag.

De arkæologiske resultater

I det følgende gennemgås i arkæologiske resultater fra undersøgelserne i gaden, startende med de nederste, og ældste, lag.

Fiskergade er en 180 m lang omtrentlig NS – gående gade. Gaden er tydelig afbildet på både Mejers kort over Ribe fra 1651 og på Resens atlas fra o. 1675. Begge steder fremstår gaden med samme forløb som i dag. Navnet Fiskergade tyder også på at være uændret siden gaden opståen. Langs gaden ligger flere huse med rødder tilbage til tiden efter den store brand i 1580, bl.a. Fiskergade nr. 1 og nr. 5.

Fiskergaden løber NV-SØ og følger omtrent åens sydlige forløb. Gaden er omtrentlig plan med et svagt fald mod nord (fig.1).

Det oprindelige landskab under gaden

Fra tidligere boreprøver foretaget i området blev undergrunds niveauet sat til o. 1,50 m. Men da der under gravningen én gang blev muligt at observere undergrund, viste det grå åsand at ligge omkring kote 2,10-2,20 m. Ved en sammenligning med det nuværende overfladeniveau kan kulturlagstykkelsen i området bedømmes til gennemgående at ligge omkring 2,0-2,2 m.

Det oprindelige landskab i området består af aflejret åsand og klægler, og har haft et udseende meget lig ”hovedengen” beliggende på nordsiden af åen i Ribe. Gaden ligger i udkanten af den ø af

senglacial hedeslettesand som domkirken er bygget på. Andre lignende undersøgelser har vist at undergrunden falder ned mod åen og mod nord.

Det kan ikke udelukkes at der var aktivitet, og dermed afsatte kulturlag, i området helt tilbage i 1100-tallet, men spor af dette blev ikke fundet i undersøgelserne.

De organiske fyldlag

På et tidspunkt i anden halvdel af 1300-tallet begynder en kraftig opfyldning af engområdet, formodentlig med henblik på, at etablere havn ved Skibsbroen og bruge området til bebyggelse. Dette opfyldt se i dag som tykke lagserier af mørke brunlige til gråligsorte, organiske lag indeholdende en del tegl, træ og andet uomdannet organisk materiale (fig. 2.). De indeholdt yderligere trækul, keramik, læderaffald og dyreknoget. Mængden af dyreknoget var dog ikke nær så stor, som man kunne forvente af middelalderlige bylag. Også mængden af keramik var forholdsvis lille. De organiske lag tolkes som opfyldslag påført lagvis. Den relative lave mængde af dyreknoget og keramik kan tolkes som udtryk for, at det påførte opfyld ikke var byaffald, men har en anden oprindelse.

Enkelte steder blev der observeret stående trækonstruktioner. Ud for Fiskergade nr. 4 registres fire kraftige lodretstående stolper med en topkote på mellem 2,56 m og 3,08 m. Stolperne har muligvis fungeret som piloteringspæle. Der blev udtaget dendro-prøver til årringsdatering af alle fire stolper. Ud for Fiskergade nr. 9 blev der fundet en træledning bestående af et stykke kraftigt kvadratisk tømmer med en udhugget rande. Der sås yderligere rester af et trælåg. Træledningen havde retning imod åen og tolkes som en afløbsledning. Et lignende fund fra Sortebrødregade er dendro-dateret til 1605-15 (ASR 974), men de vides at være i brug til helt op i 1800-tallet. Der blev udtaget dendro-prøve af træledningen. Ud for NØ-hjørnet af Fiskergade nr. 9 blev der opgravet en 80 cm lang stolpe med en bladning i den ene ende. Stolpen havde tydeligvis stået lodret og er antagelig bygningstømmer, men den tilhørende konstruktion er ukendt. Derudover blev der indsamlet prøver af flere løsfundne tømmerstykker, der enten blev gravet op, eller lå indlejret i lagene.

De organiske opfyldslag viste sig at være relativt fundfattige. Heller ikke vådsoldningen (gennemskylning af jorden gennem 4mm si) af to sække organisk opfyld forøgede fundmængden i særlig grad. Keramikken bestod hovedsagligt af tysk importeret stentøj, en meget hårdt brændt form for keramik der normalvis dateres til 1300-1400-tallet. Keramikken og de yderligere fund fra lagene, giver dog en ret ensartet datering og viser, at lagene overvejende er dannet i anden halvdel fra 1300-tallet til midt i 1400-tallet.

Sættelag for stenbrolægning

Over de mørke organiske opfyldslag, kunne der gennem hele gadeforløbet iagttages mere eller mindre rene gullige, brunlige eller grålige sandlag. Lagene udgjorde som regel den øverste del af de registrerede lag, men kunne til tider også observeres længere nede. Lagene var ofte omrodet og forstyrret af moderne anlægsarbejder i toppen (fig. 2.). Mellem sandlagene sås flere steder mørke organiske opfyldslag. Sandlagene tolkes som underlægningssand for fjernede gadebelægningssten. Natursten var en mangelvare i det middelalderlige Ribe og man har derfor genbrugt stenene i gadens nye belægning i et højere niveau. Sandlagene var næsten fundtomme, men de enkelte fund der kom fra lagene og fundene fra de underlæggende lag, tyder på en datering til senmiddelalder-renæssance.

Skomagerslippe

I forbindelse med anlægsarbejdet blev der mulighed for at registrere en profil i Skomagerslippes østlige ende, ud imod Skibsbroen. Profilen viste sig dog at være stærk forstyrret af en teglfyldt grøft langs den nordlige husmur. Hvor lagene var uforstyrret sås også her en serie gule og brune sandlag med enkelte mellemliggende lag af aflejret smuds. Også her tolkes sandlagene som værende underlægning for fjernet

brolægning. Fundene fra disse lag bestod udelukkende af skår fra stjertpotte og jydepotte, og lagene bedømmes derfor til at være fra senmiddelalder og renaissance.

Sammenfatning

Fiskergade udgravningen er et af de sjældne tilfælde hvor arkæologien stort set kan bekræfte de skriftlige kilder med hensyn til gadens opståen i første halvdel af 1400-tallet.

Genstandsfundene i de mørke opfyldslag daterer disse til anden halvdel af 1300-tallet, til midten af 1400-tallet. Dette passer godt med at de skriftlige kilder ikke nævner Fiskergade i 1300-tallet, men beskriver den som fuldt bebygget i 1460. De overlejrende sandlag synes at ligge umiddelbart over opfyldslagene og strækker sig helt op til nutiden, hvilket kan tyde på, at gaden har haft stenbrolægning helt fra anlæggelsestidspunktet.

Undergrunden i området synes at ligge noget højere end før antaget. Tidligere undersøgelser har sat den til 1,5 m o. DNN, mens den i denne undersøgelse blev observeret i 2,10-2,20 o. DNN.

Fig. 2. Lagene i gaden som de så ud under udgravning. Øverst ses sandlagene der har været underlægning for stenbrolægning. Under sandet ses de mørke organiske opfyldslag.

Udgravningsmetode

Gaderenoveringerne tilrettelagt på en måde, hvor de bestående tracéer til kloak, fjernvarme og vand i størst muligt omfang genbruges til de nye rørføringer, og indgrebene i uforstyrrede kulturlag begrænses mest muligt. Der blev udskiftet kloak-, -vand og fjernvarmeledninger i hele gaden. Kloakledningerne ligger 2-2½ m under nuværende gadeniveau og falder mod N. Kloaktracéets bredde var gennemgående omkring 1 m.

Kommunens gravearbejde indledtes med at fjerne brolægningen. Det praktiske gravearbejde foregik ved, at maskinen, der var udstyret med en 0,8 m bred skovl uden tænder, gravede sig ned til den gamle kloak af brændte lerrør, som blev udskiftet med en ny af PVC-rør. Herefter overtog arkæologen

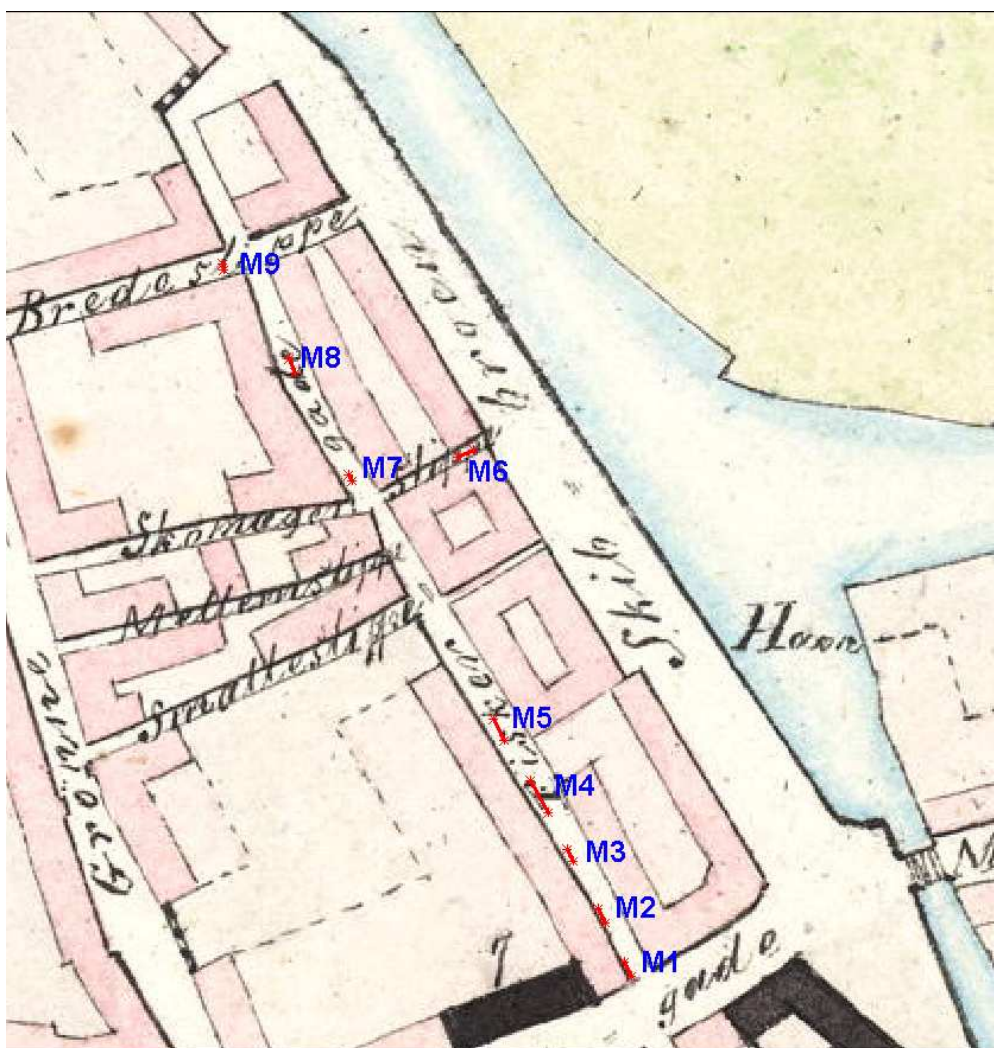
kloakgrøften og foretog en minutiøs afrensning af den mindst forstyrrede af profilerne. Efter endt afrensning fotograferedes profilstrækket med digitalkamera, der udsattes profilsøm, og profilen tegnedes i målestoksforholdet 1:20 på gennemsigtig tegnefilm. Herefter blev de enkelte kontekster – lag eller anlæg – navngivet og beskrevet. Til sidst blev fundene indsamlet og profilsømmene indmålt.

Registreringsmæssigt er udgravningen opdelt i fortløbende nummererede felter, hvis numre således afspejler udgravningsrækkefølgen.

Kun en del af det blottede kloaktracé er registreret. Der er tale om et bevidst fravalg baseret på, at lagfølgen i gaden hurtigt viste sig at forholdsvis entydig gaden igennem. Det vurderedes, at der ikke ville være et tilstrækkeligt forskningsmæssigt potentiale i at registrere hele lagfølgen i gaden, og at punktvis profilregistreringer suppleret af notater og fotos ville være tilstrækkeligt til at kendetegne gadeforløbet stratigrafi. I alt 9 steder blev der foretaget registreringer, felt M1-M9.

For at danne sig et indtryk af fundmængden på stedet blev der nord for felt M4 taget to sække på 1x1x1 m til soldning. Sækkene blev opgravet fra henholdsvis kote 2,60-2,80 og kote 2,87. Jorden blev følgende vådsoldet gennem 4 mm sold. Dyreknoglerne blev indsamlet og gemt. Derudover blev den bortkørte jord gået over med detektor, med hjælp fra amatørarkæolog Flemming Gadgaard.

Der blev desuden indsamlet flere dendrokronologiske prøver, der vil blive undersøgt på National Museets dendrokronologiske laboratorium.

Fiskergade vist på Kaptajn Techts kort over Ribe fra 1858. Gadens forløb her ikke ændret sig væsentligt fra det ældste kortmateriale op til nutiden. Felterne M1-M9 er markeret med rødt.

Udgravningens data

Sydvestjyske Museers journalnummer:	ASR1992
Lokalitet:	Fiskergade
Sogn:	Ribe By
Stednummer:	190406-
Fundnumre:	ASR1992x1-x49
Kulturarvstyrelsens journalnummer:	2008-7.24.02/ASR-0010

Fund fra udgravningen

Der fremkom under undersøgelserne en mængde fund fra middelalderen og renæssancen, heriblandt flere fine genstande fra 13-1400-tallet. Herunder vises en række af de fornemste fund.

Meget fornemt ringspænde fra 1300-tallet. Inskriptionen er navnene på de Hellig Tre Konger. Startende øverst venstre ses navnet Kaspar, derefter Melchior og til sidst, Balthasar. Som afslutning er et lille billede af Sankt Katarina af Alexandria stemplet ned i navnet Balthasar. Hun genkendes på sine helgentegn, sværdet og marterhjulet. Spændet har formodentligt både fungeret som del af en klædedragt og en beskyttende amulet. Et identisk ringspænde er fundet i Holland. Fundet med detektor i den opgravede jord.

Yderligere et ringspænde fra 1300-tallet, af en velkendt type. I hver side ses to sæt hænder der griber hinanden i et håndtryk. Nålen mangler. Fundet med detektor i den opgravede jord.

To store stykker ringbrynje formodentlig fra 1300-tallet. Her stadig siddende i kanten af kloakgrøften hvor det blev fundet.

Udsnit af røntgenbillede af ovenfor viste ringbrynjestykker. Billedet viser de mange små og tætte ringe stykket er udgjort af. Hver ring er nittet sammen.

